

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

Gökhan DİLBAŞ*

ÖZET

Günümüzde Moldova sınırları içerisinde yaşayan, Macarca konuşan ve kendilerine özgü kültürlerini muhafaza eden Csángó'ların kökeni sorunu uzun yıllar boyunca yapılan araştırmalara rağmen hâlâ tam anlamıyla çözüme kavuşmamıştır. Konu ile ilgilenen bilim insanları ve araştırmacılar Csángó'ların kökeni sorununu hem tarihî verilerin, hem de dil bilimsel verilerin yardımıyla aydınlatmaya çalışmaktadırlar. Bugün itibariyle Csángó'ların Kumanlardan neşet ettiği tezi büyük oranda kabul görüyor olsa da, yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçların ışığında Csángó'ların kökeni hakkında başka tezler de ortaya atılmıştır. Csángó'ların kökeninin ortaya çıkarılmasına dair yapılan araştırmaların ve ortaya çıkan sonuçların güncel bilimsel verilerle değerlendirilmesi bir yandan Asya'dan Avrupa'ya göç etmiş Türk kavimlerinin özellikle Doğu Avrupa tarihinde ve Avrasya step kuşağının son halkası olan Macaristan coğrafyasında oynadığı rolün daha iyi anlaşılmasına katkı sağlayacağı gibi, bir yandan da bugünkü Doğu Avrupa halklarının tarihine bir ışık tutacaktır.

Anahtar Kelimeler: Csángó, Csángó'lar, Moldova, Macaristan, Kumanlar.

ON THE ORIGINS OF CSÁNGÓ'S

ABSTRACT

The origin of Csángó's, who live at the present time within the boundaries of Moldavia and speak Hungarian and have preserved their peculiar culture, has been the subject of research for many years but no definitive answer has been found yet as to their origins. Scientists and researchers try to shed light on the origins of Csángó's using historical data and linguistic data. As of today, the thesis that their origins should be in the Cumans is largely accepted but there are other theses too developed in the light of other research. The evaluation of the research and of the findings with up-to-date scientific data will contribute to a better understanding of

---

* Dr., E-mektup: gokhandilbas@hotmail.com.

the Turkish peoples having migrated from Asia to Europe especially to Eastern Europe and Hungary, the latter constituting the last ring of the band of steppes, on the other hand will shed light on the history of the modern time peoples of Eastern Europe in general.

Keywords: Csángó, Csángó's, Moldavia, Hungary, Cumans.

Giriş

“Csángó” kelimesi günümüzde genellikle Moldova sınırları içerisinde yaşayan ve Macar dili konuşan toplulukları ifade etmek için kullanılmaktadır. Bu etnonim ad, Romanya sınırları içinde bulunan Bákó eyaletindeki Ghimes/Gyimes'te ve Brassó eyaletindeki Săcele/Négyfalu'da yaşayan Macar zümreleri ve zaman zaman XVIII. yüzyılda Moldova sınırları içinde yer alan Bukovina'ya* göç etmiş Sekelleri* adlandırmak için de kullanılmaktadır.¹ Csángó'ların nüfusunun 240,000 – 250,000² veya 260,000³ – civarında olduğuna dair tahminler vardır.⁴ Csángó'lar hem tarihî olarak, hem de dilsel olarak tek bir grup değildir. Araştırmacıların büyük çoğunluğu Ortaçağ'da Moldova coğrafyasına gelen Macarları ve XVII-XIX. yüzyıllarda Moldova sahasına büyüklü-küçüklü gruplar halinde gelen Sekelleri birbirinden ayırma eğilimindedir. Csángó tarihini çalışanlardan Gábor Lükó (1909-2001) ve László Mikecs (1917-1944) Moldova'da yaşamakta olan Sekelleri ve Macarları birbirinden ayırmak için “*Csángó Macarları*” ve “*Moldova Sekelleri*” terimlerini kullanırken; Loránd Benkó (1921-2001) “*Csángó Macarları*” ve “*Sekel Macarları*” terimlerini kullanmaktadır.⁵ Csángó'lar aşağıda görüleceği üzere Moldova'da dört büyük zümre halinde yaşamaktadırlar.

* Bukovina: Karpat Dağları'nın kuzeydoğusunda yer alan, Romanya ve Ukrayna arasında kalan tarihi bölge.

* Sekeller: Günümüzde Romanya sınırları içinde bulunan Sekelistan (Tinutul Secuiesc) diye adlandırılan coğrafyada yaşayan ve Macarca konuşan bir halk. Sekellerin de köken sorunu günümüze kadar tam anlamıyla çözüme kavuşmamıştır.

¹ Tánczos Vilmos, *Hungarians in Moldavia*, (translation) Miklós Zeitler, Teleki László Foundation, Budapest 1998, s. 2.

² Sándor Kolozsy, *The History of the Csángó Hungarians in Moldova (Rumania)*, <http://www.magtudin.org/Csango.htm>.

³ The Csángó *Minority Culture in Moldavia*, Council of Europe, March 2001, s. 3.

⁴ Sándor Klára, “National feeling or responsibility: The Case of the Csángó Language Revitalization”, s. 141-142, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf.

⁵ Simon Czentár, *Az őrzők, A moldvai csángó magyarok*, s. 2, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>; Vilmos, *a.g.e.*, s. 2.

1) Moldova Csángó'ları (veya Moldova Macarları): Moldova Csángó'ları Romanya'nın kuzeydoğusunda Moldova sınırında yer alan Szucsáva ve Románvásár'da, güneyde ise Bákó civarında ve Tatros yöresinde iki büyük grup halinde yerleşmişlerdir.⁶ Konuştukları lehçelere göre⁷ Románvásár'da yaşamakta olan Csángó'lar Kuzey Csángó'ları, Bákó civarında yaşayanlar ise Güney Csángó'ları olarak anılır. Moldova Csángó'ları, Endre Czeizel'e göre: “*en az 750-1000 yıldır – veya çok daha eskiden beri – tek bir sahada ikamet etmektedirler.*” Moldova Csángó'ları Mohaç Savaşı'na (29 Ağustos 1526) kadar Macar Krallığı'nın doğu sınırlarını korumuş, ancak 1541 yılında Budin'in Osmanlılar tarafından ilhakı ve Macaristan'ın üçe ayrılmasıyla* sınır muhafızlığı görevleri de sona ermiştir. Bu zamandan sonra Moldova Csángó'larının anayurtla ilişkileri sekteye uğramaya başlamış ve ilerleyen zaman içinde de kopma noktasına gelmiştir.⁸

2) Hétfalu Csángó'ları (veya Barcaság Macarları): Brassó yakınlarında bulunan Hétfalu'da yaşayan Csángó'lar ise Hétfalu Csángó'ları olarak isimlendirilmektedir. Bunlar XI. yüzyılda Barcaság'ın güneydoğusuna, Brassó yakınlarına Bácsfalu, Türkös, Csernátfalu, Hosszúfalu (bugünkü Szecsele), Tatrang, Zajzon ve Pürkerec köylerine yerleşmiş olan Macar ve Peçenek zümreleridir.⁹ Bu sahaya yakın Apáca, Krizba, Barcaújfalu, Halmány ve Székelyzsombor köyleri de bulunmaktadır.¹⁰

3) Gyimes Csángó'ları (veya Gyimes vadisinde yaşayan Macarlar): Tatros Nehri vadisinde yaşayan Csángó'lar ise Gyimes Csángó'ları olarak anılmakta olup, bu Csángó zümreleri Gyimesfelsőlok, Gyimesközéplök ve Gyimesbükk köylerinde yaşamaktadır. Yaşadıkları saha esas itibariyle Sekel coğrafyasına ait olmakla birlikte, Gyimes Csángó'ları XVII. yüzyıldan başlayarak Sekellerin arazisinde de yaşamaya başlamışlar

⁶ László Diószegi, *A moldvai csángók története és jelene (Benda Kálmán szerk: Moldvai csángó-magyar okmánytár (1467-1706) I. köt. 24. o.'dan aktarıldı)*, http://www.csango.hu/index_kika.html.

⁷ Klára, *a.g.m.*, s. 146, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf.

* Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetindeki Macaristan toprakları, Erdel Prenslüğü ve Habsburg yönetimi altındaki Krallık Macaristanı.

⁸ Klára, *a.g.m.*, s. 141-142, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf; <http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/014>.

⁹ Antal Horger, “A csángó nép és csángó név eredete (Első közlemény)”, *Erdélyi Múzeum*, 22. Kötet, 2. Füzet, 1905, s. 65-80, s. 65.

¹⁰ <http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/014.html>.

ve ilerleyen zaman içinde Csík Sekelleri, Moldova Macarları ve Romenlerle karışmışlardır.¹¹

4) Déva Csángó'ları (veya Bukovina Sekelleri): Hunyad Vadisi'nde yaşayan Déva Csángó'ları Bukovina Sekelleri olarak da anılmaktadır.¹² Habsburg İmparatoriçesi Mária Terézia (1740-1780), Erdel'i savunmak üzere Sekellerden meydana gelmesi planlanan askeri bir birliği hayata geçirmek istemiştir. Ancak geleneksel askerlik uygulamalarına bağlı kalmak isteyen Sekeller buna karşı çıkmıştır. Gerginliğin büyümesi üzerine 1764 yılının 6 Ocağı 7'sine bağlayan gece, Mádéfalva'da toplanan Sekeller, Habsburg ordusunun saldırısına uğramıştır. Çıkan çatışmada 186 Sekel ölmüş, 34 Sekel yaralanmış, 400 Sekel de Habsburglar tarafından esir alınmıştır.* Sekellerden geriye kalanlar Moldova'ya kaçmak zorunda kalmış, bir süre mülteci konumunda yaşadıkları sonra Fogadjisten, Istensegits, Józseffalva, Hadikfalva ve Andrásfalva'ya yerleşmişlerdir. 1883 yılında Bukovina Sekellerinin bir kısmı Sırbistan'da bulunan Hertelendyfalva, Sándoregyháza ve Székelykeve'ye yerleşmiş – bu Sekellere “Aşağı Tuna Sekelleri” denilir –, aynı yıl içinde Bukovina Csángólarının bir başka grubu da Romanya sınırları içinde bulunan Krassó-Szörény'e gelmiştir. İlerleyen zaman içinde Bukovina Sekelleri Romanya'da bulunan Györök'a ve 1888-1892 yılları arasında Macaristan'da bulunan Dévaványa'ya, 1900 yılında ise yine Romanya sınırları içinde bulunan Magyarmegye'ye gelmiş ve bu sahalarda ikamet etmeye başlamıştır.¹³

1. Csángó'ların Kökeni Üzerine Yapılan Araştırmalar

Csángó'ların kökeni üzerine uzun yıllar boyunca başta Macar tarihçileri olmak üzere pek çok araştırmacı, tarihçi ve dilbilimci çalışmalar yapıp, değerlendirmelerde bulunmuş; ancak yapılan tüm araştırmalara ve ortaya koyulan sonuçlara rağmen Csángó'ların kökeni sorunu günümüzde dahi tam anlamıyla çözüme kavuşmamıştır. Dilbilimci Gyula Zolnai'ye (1862-1949) göre: “*Csángó halkının ve isminin gerçek kökenini bulmak için açık sorular sormaya devam etmeyi düşünmek gerekmektedir*”.¹⁴ Robin

¹¹ <http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/014.html>.

¹² Czentár, *a.g.e.*, s. 3, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>.

* Bu olay Mádéfalva Yenilgisi - veya Katliamı - olarak anılır.

¹³ <http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/014.html>.

¹⁴ Czentár, *a.g.e.*, s. 2, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>; Csango-Hungarians for UNESCO's “Cultural World Heritage”!, HUNSOR, http://www.hunsor.se/dosszie/csango_world_heritage.pdf.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

Baker'a göre de Csángó'lar "Avrupa'nın en gizemli ve haklarında en az bilgiye sahip olunan etnik zümresidir".¹⁵

Csángó'ların kökeni üzerine bugüne kadar genel itibariyle beş tez ön plana çıkmıştır. Bunlar **a)** Csángó'ların Kumanlardan geldiği, **b)** Csángó'ların Peçeneklerden geldiği, **c)** Csángó'ların Etelköz'de kalan Macar boylarından geldiği, **d)** Csángó'ların Husit'lerden geldiği, **e)** Csángó'ların aslında bir Romen unsuru olduğu tezidir.

a) Csángó'ların Kumanlardan geldiği tezi:

Tarih boyunca doğudan batıya göç eden kavimlerin ve halkların en önemli geçiş noktalarından birisi de Romanya ve Moldova coğrafyası olmuştur. Macar boyları bugünkü Macaristan sahasına gelmeden önce Romanya ve Moldova coğrafyasında bulunan ve Karpatlar Havzası'na geçit veren güzergâhları çeşitli Türk kavimleri de (Avarlar, Peçenekler, Kumanlar... vb.) kullanmış ve Avrasya step kuşağının son halkası olan Karpatlar Havzası'na gelmişlerdir. Macarlar, reisleri Árpád'ın (855 civarı-895) önderliğinde 895-896 yıllarında Karpat Dağları'ndaki Verecke Geçidi'ni aşarak bugünkü yurtlarına geldikten sonra tüm Avrupa'yı dehşete düşüren ve Hun İmparatoru Attila'nın (434-453) çağını yeniden yaşatan bir dizi sefer yapmış, ancak 10 Ağustos 955 tarihinde Alman Kralı I. (Büyük) Otto'ya (936-973) Augsburg'da yenilince Macarların seferler çağı sona ermiştir. Bu tarihten itibaren yerleşik düzeni daha da benimseyen Macarlar, 1000 yılında Hristiyanlığı kabul etmiş, 1 Ocak 1001 tarihinde ise Kral Aziz István (997-1038) Vatikan tarafından gönderilen "Kutsal Taç"ı (Szent Korona) giymiştir.¹⁶ Bu tarihten sonra bir yandan Avrupa kültürüne uyum sağlamaya çalışan Macarlar, bir yandan da hasımları karşısında ülkenin sınırlarının korunması için birtakım tedbirler almanın gerekli olduğunu anlamışlardır. Bunun için kendi ülkelerinin sınırları içinde komşu ülkelerin sınırlarına kadar "gyepűelve" diye adlandırılan, yerleşim alanı bulunmayan boş sahalar bırakmışlardır. Sınır muhafızı olarak da Kumanlar, Peçenekler ve Rus Vereg'ler gibi halklardan yararlanmışlardır.¹⁷

¹⁵ Klára, *a.g.m.*, s. 141-142, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf.

¹⁶ Naciye Güngörmüş, *Macaristan'da Değişim ve Demokrasiye Geçiş*, Köksav Yayınları, Ankara 2010, s. 28.

¹⁷ Ferenczi Enikő, *A moldvai csángó magyarok*, s. 10-11, <http://www.borokas.hu/pdf/moldvai1.pdf>; F. Eckhart, *Macaristan Tarihi*, (çev.) İbrahim Kafesoğlu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları X. Dizi-Sayı 3^a, Ankara 2010, s. 41.

Macaristan coğrafyasına gelen Türk kökenli halklardan birisi de Kumanlardır. Avrupa'ya gelen Kumanlar, Moldova, Eflak ve Erdel'in bir kısmını ele geçirmişler ve Macar Krallığı'nı da tehdit etmeye başlamışlardır. Kuman akınları özellikle 1205 yılından itibaren Macaristan sınırlarına doğru daha da yoğunlaşmıştır. Macaristan'a yönelen Kuman saldırılarına karşı koymak üzere Macar Kralı II. András – Endre – (1205-1235), 1211 yılında Barcaság mevki başta olmak üzere Karpat Dağları'nın stratejik noktalarına (Hétfalu, Apácza... vb.) Alman Şövalyeleri yerleştirmiştir. Macar Kralı, Alman Şövalyeleri'ne kale inşa etme, vergiden muaf olma ve tuz ticareti... vb. hakları sağlamasına rağmen Şövalyeler, bir süre sonra hem kendilerine sağlanan bu ayrıcalıklardan, hem de Kralın zayıflığından faydalanarak kendi bağımsızlıklarını ilan etme çabası içine girmişlerdir. Durumu fark eden II. András 1224–veya 1225,¹⁸ bir ihtimal 1218¹⁹–yılında Alman Şövalyeleri'ni ülkeden uzaklaştırmış ve buldukları yerlere Macar askerleri yerleştirmiştir. II. András ve Estergon Piskoposu Róbert (?-1239), 1227 yılında Dinyeper'den batıya doğru yaşamakta olan Kuman zümrelerinin bir kısmını vaftiz ederek Hristiyan yapmış ve 1228 yılında da Milkó Piskoposluğu'nu kurmuştur²⁰. İç Asya'dan batıya yönelen Moğol tehdidi Macaristan sınırlarına dayanınca Macar Kralı IV. Béla (1235-1270), 1239 – veya 1238²¹ yılında 40.000 çadırılık bir Kuman zümresinin reisleri Kötöny'ün yönetimi altında Macaristan sınırlarından içeri girmesine izin vermiştir. Kitleler halinde Macaristan sınırlarından içeri giren Kumanlar, Macarlar tarafından Karpat Dağları'nın doğu sırtlarına ve Macaristan'ın güney sınırlarına–Tuna-Tisa arası, Körös, Temes ve Maros'a yerleştirilerek Moğollara karşı tampon bir bölge oluşturulmak istenmiştir.²² Ancak bu

¹⁸ Czentár, *a.g.e.*, s. 6, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>.

¹⁹ Imre Brassai, *A Romániai Csángók Szomorú Sorsa*, Sándory Mihály Könyvnyomda, Gyergyószentmiklós, 1913, s. 3.

²⁰ Csilla Tamási, “Tatárjárás Magyarországon”, *Keresztényszó*, (14. évf.) 5. sz., 2003, <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00052/text.htm>; Ferenc Tampu, “A moldvai csángó magyarok eredetének problémája”, *Erdélyi Ma*, 20. szám, Január 01 (2006), <http://erdely.ma/csangotukor.php>; David Morgan, *The Mongols*, Blackwell Publishing, Cornwall 1986, s. 138, Kristó-János Gyula, Gergely Barta-Jenő, *Magyarország Története Elődöktől 2000-ig*, Pannonica Kiadó, (Basım yeri belirtilmemiş) 2002, s. 70-71; Ödön Olchváry, “A muhi csata–Első Közlemény–”, Századok, *A Magyar Történelmi Társulat*, 34. évfolyam, Budapest 1902, s. 309-325, s. 318.

²¹ Eckhart, *a.g.e.*, s. 65.

²² Enikő, *a.g.e.*, s. 10-11, <http://www.borokas.hu/pdf/moldvai1.pdf>; Jean Paul Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev.) Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2001, s. 280; Ahmet Gökbek, “Kimek-Kıpçak/Kumanlar”, *Türkler Ansiklopedisi*, C. 2, Ankara 2002, s. 1277-1334, s. 1298; Muzaffer Tufay, “Türkler, Ruslar ve Bulgarlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Aralık 1988, s. 193-218, s.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

çabalar bir sonuç getirmemiş ve Moğollar, Macaristan sınırlarından içeri girerek Macar ordusunu Muhi'de yenmişler (11 Nisan 1241) ve tüm ülkeyi istila etmişlerdir (1241-1242).

Eskiçağ tarihçisi ve dilbilimci János Jerney (1800-1855), Türkolog Bernát Munkácsi (1860-1937), dilbilimci Weigand Gustav (1860-1930) Moldova'da yaşayan ve Csángó olarak isimlendirilen Macar zümrelerinin Macaristan sınırlarına kadar dayanan Moğol ordularının Macaristan'a girişini önlemek amacıyla IV. Béla tarafından Karpat Dağları'nın doğu sırtlarına yerleştirilen Kumanlardan geldiğini ileri sürerler. Bu görüşü, Moldova'da yaşayan Csángó'ların kullandığı dilin ve Kuman lehçesinin birtakım benzerlikleri de kuvvetlendirir. Csángó'ların lehçelerinde görülen ıslığa benzeyen sesler (-s sesinin -z şeklinde olan telaffuzu) Kumanlara atfedilir. Moğol istilası sonrası ülkeyi yeniden iskân eden Macar Kralı IV. Béla, yeni bir Moğol saldırısından çekindiği için Seret Nehri'nin batı kıyısına askeri garnizonlar kurdu muştur. Bu garnizonların askerlerini de Yukarı Tisa ve Szamoshat civarında ikamet eden kişilerden seçmiştir. Gábor Lükő'ye, László Mikecs'e ve Kálmán Benda'ya (1913-1994) göre, Csángó'ların ana kitlesini bu garnizonlara yerleştirilen Macar askerleri de oluşturmuş olabilir.²³ Tarihçi Radu Rosetti (1853-1926), Csángó'lar hakkında şöyle der:

“Csángó'ların ataları Macar Krallığı'nın sınırlarının korunması için özellikle Seret Nehri boyunca Moldova'ya yerleştirilen askerlerden neşet etmiştir. Seret Vadisi'nde Egyedhalom'dan Románvásár'a kadar Macar köylerinin bulunduğu bir gerçektir. Seret Vadisi'nde Egyedhalom'dan Románvásár'a kadar olan yerleşimler vasıtasıyla Tatros, Beszterce ve Moldova vadilerinin kontrol altına alındığını ve bunların güzergâhının Erdel'e, Ojtoz, Gyimes, Tölgyes ve Borgó geçitlerine doğru uzandığını düşünmekteyiz. Bu vadilerin kaleler vasıtasıyla korunduğu Tatros Vadisi'nde, Egyedhalom ve Szászkut arasında, Bákó'da, Beszterce Vadisi'nde ve Románvásár'da görülebilir. Bu Macar askerleri Moldova'ya ne zaman yerleşmiştir? Bu yerleşimin IV. Béla döneminde olduğunu düşünüyorum. 1241 yılındaki Moğol saldırısından sonra IV. Béla yeni bir saldırıdan

199; Tamási, *a.g.m.*, <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00052/text.htm>; Kristó vd, *a.g.e.*, s. 72; Olchváry, *a.g.m.*, s. 317; József Bánlaky, *A magyar nemzet hadtörténelme*, Budapest 2001, <http://mek.oszk.hu/09400/09477>.

²³Enikő, *a.g.e.*, s. 11-15, <http://www.borokas.hu/pdf/moldvai1.pdf>; Kálmán Benda, “The Hungarians of Moldavia (Csángós)”, László Diószegi (Ed.) Teleki László Foundation, Budapest 2002, s. 7-177, s. 10. Vilmos, *a.g.e.*, s. 2.

GÖKHAN DİLBAŞ

korunmak için sınırların güvence altına alınması gerektiğini düşünmüştür. Moğolların Karpat Dağları'nın doğusundaki geçitleri kullanarak ve bu şekilde yolu kısaltarak Macaristan'a yeniden saldırıya geçmeleri güçlü bir ihtimaldi. Bunun dışında Béla, Moldova'nın aşağı kesimlerini, Seret Nehri'ne kadar olan bölgeyi de kendi hakkı olarak görüyordu. Kumanları vaftiz etmesi ve Macar metbuluğuna alması bu çabanın bir sonucu olarak düşünülebilir. Bu durum ve sonuçları bütün Macar Krallığı'nun yararına olmuş, bunun sonucunda Moldova'daki Macar yerleşimleri artmıştır...”²⁴

Moğol istilasından sonra askerî kuvvet açısından güç duruma düşen Macar Krallığı, doğulu savaş tarzına haiz halkların önemini daha da anlamış ve bu suretle Kumanları, Peçenekleri, Vlahları ve paralı askerliği kabul etmiş olan Moğolları Macar ordusuna dâhil edip özellikle Macaristan'ın doğu ve güney sınırlarında konuşlandırmıştır.²⁵

Tarihçi ve etnograf Elek Gegő'ye (1805-1844) göre, yurt tutan Macar boylarına katılmış, sonra Karpat Dağları'nın doğusuna düşen sahalarda kalmış olan Kumanlar Csángó'ların atalarıdır. Kumanlar Ortaçağ'da daha sonradan başka Türk soylu halkların da yaşadığı Moldova ve Eflak havalisinde yaşamışlardır. Ancak birtakım halkların tarihin akışı içinde aynı veya farklı zaman dilimlerinde aynı sahalarda yaşamış olması, bu halkların aynı kökenden geldiklerini söylemek için yeterli bir kanıt oluşturamaz. Zira 1240 yılında Moğollar, Eflak ve Moldova sahasında yerleşmiş olan Kuman zümrelerini yenmiş ve onları bu coğrafyadan sürmüştür.²⁶ Gegő, bu konuda şöyle der:

“Kumanlara ne şekilde Csángó adı verildiğine dair yaptığım araştırmalardan sonra herhangi kati bir sonuca ulaşamadım. İmparator Konstantinos* o zamanlar Moldova sahasında yaşayanları Paczinat'lar ve Kuman halkından olan bazı zümreleri ise Changar'lar olarak adlandırmıştır. Moğol dilinde chango= güçlü, kuvvetli, erk sahibi anlamına gelmektedir...”²⁷

²⁴ László Mikecs, *Csángók: Hogy Kerültek Magyarok A Kárpátokon Kivüli Területre?*, Bolyai Akadémia, Budapest 1941, s. 52-53.

²⁵ Jenő Szűcs, “Két Történelmi Példa Az Etnikai Csoportok Életképességéről”, *Holmi*, XX. Évfolyam, 11. Szám, 2008, s. 1399-1411, s. 1405-1406.

²⁶ Czentár, *a.g.e.*, s. 4, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>.

* VII. Konstantinos Porfirogennetos (913-959): Bizans İmparatoru.

²⁷ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%A1ng%C3%B3k> (Elek Gegő, *A moldvai magyar telepekről*, Buda, 1838, o. 68'den aktarıldı).

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

Gegő ayrıca şu bilgiyi de verir:

“Tuna ve Dinyester nehirlerinin arasında kalan Karadeniz’e kadar uzanan bölgeyi tarih yazarları farklı adlarla anmışlardır. Bu bölge günümüz Avrupa’sında İskitya, Roma İmparatorluğu zamanında ise Daçya olarak bilinmektedir. Daha sonra Hadrianus*, Roma sömürgelerini Moesia’ya* nakletmiş ve o zaman Traianus (Trajan) Köprüsü’nü* de yıkmıştı: Bahsedilen topraklar üzerindeki milletler birbiri peşi sıra geldi. Gotlar, Hunlar, Avarlar, Macarlar, Kumanlar, Peçenekler, Oğuzlar... Asya’dan göç etmiş olan Kumanlar, Macarların Kiev zaferlerinden sonra onların yanında Ruslara karşı savaştı. Onların savaşçı birlikleri Kabar adı altında anıldı. Etelköz’de Pacinatia’da yerleştiler. On yıl boyunca üç büyük sefer yaptılar: Birinci seferde Bilge Leo’nun* yanında Bulgar Çarı Simeon’a karşı, ikinci seferde Moravyalılara karşı. Son seferde ise Moravya ve Galiçya’yı alarak Karpat Dağları üzerinden Pannonia’ya girdiler. Buradan Moldova’daki yerleşim yerlerine geri döndüler. Ancak Peçenekler tarafından buradan çıkarıldılar ve Árpád’ın yönetimi altında yeniden geri döndüler ve Temes, Körös ve Tisa kıyılarına, yani şimdiki yurtlarına yerleştiler. Kumanların büyük kısmı Moldova’da kaldı ve Oğuz boylarının Bizans İmparatoru Konstantinos tarafından 1065 civarında vuku bulan yenilgisi sonrası Moldova’nın hâkimi oldular ve burası Kuman ülkesi olarak isimlendirildi.”²⁸

Gegő’den önce XVIII. yüzyılın başlarında Cizvit* tarih yazarları Mihály Bonbardi, Sámuel Timon (1675-1736) ve János Szegedi de Moldova civarında yaşayan Macar zümrelerinden bahsetmişler ve bunların asıl itibarıyla Kuman soylu olduklarını belirtmişlerdir.²⁹ Bonbardi, 1718 yılında şunları yazmıştır:

---

* Hadrianus (117-138): Roma İmparatoru. İngiltere’de kuzey kavimlerinin Roma topraklarına gerçekleştirdiği saldırıları önlemek için Hadrian Duvarı – veya Roma Duvarı – adıyla anılan bir duvar yaptırmıştır.

* Moesia: Yaklaşık olarak Sırbistan, Bulgaristan, Romanya’nın (Dobruca) Tuna Nehri’nin güneyindeki toprakları arasında kalan tarihi bölge.

* Traianus Köprüsü: Roma İmparatoru Traianus (98-117) tarafından Tuna Nehri üzerine yaptırılan ilk köprü.

* IV. Leo (Bilge veya Filozof) (886-912): Bizans İmparatoru.

²⁸ Mikecs, *a.g.e.*, s. 34.

* Cizvitler: Ignacio de Loyola tarafından 1534 yılında kurulmuş olan bir Hristiyan tarikatı.

²⁹ Mikecs, *a.g.e.*, s. 26-27.

GÖKHAN DİLBAŞ

“Bir kısmı Moldova, bir kısmı da Eflak civarına denk gelen Kuman ülkesi (Kumania veya Komania) diye anılan sahanın, Ulahların günümüzde yaşadığı topraklara denk geldiğini birçok yerli ve yabancı yazarın artık kabul ettiği görülmektedir. Revius* bunun açıklamasını şöyle yazmıştır: (Kara) Kumanların yaşadığı ve Olt Nehri’nden başlayarak Karpat Dağları’na ve Tuna arasında yaşayan Moğolların toprağına kadar uzanan Eflak toprağına Kuman ülkesi adı altında isimlendirdiler... Istvánffy’nin* ve diğer araştırmacıların aksine Kumanları, Moğollar veya diğer Tatar soylu halklar gibi Macarların vaftiz etmeden bırakmış olduğuna inanıyorum. Kısmen Moğolların ve Kumanların yıllar boyunca birbirlerini acımasız savaşlarla mahvetmelerinin, kısmen de Moldova ve Besarabya sınırında görülebilen Macarcaya çok benzeyen bir dil kullanan bu halkın bakiyelerinin bunun bir kanıtı olduğunu düşünüyorum. Sonuç itibariyle bugünkü Kuman ülkesinde bulunan köylerin ve şehirlerin isimleri Macar dilini bildiklerini, Macarlarla akraba olduklarını hiçbir şüpheye yer bırakmadan açıklamaktadır.”³⁰

Sámuel Timon da 1734 yılında Kumanlar hakkında şunları yazar:

“Hunların halefleri ve Slavların komşusu olan Kumanlar daha Claudius Ptolemaeus’tan* önceki zamanlarda Karadeniz’in kıyısında yaşamaktaydılar. Birçok zorluklar ve Romalıların, Gotların, Hunların ve Slavların göçleri arasında hayatlarını sürdürdüler... Macarlar onları Kun, Latinler ise Kuman olarak isimlendirdi... Onların Macar milletinden olmadığını kim iddia edebilir ki? Zira şehirleri ve köyleri bugüne kadar Macarca isimlerini muhafaza etmiştir...”³¹

Antal Horger, Csángó’ların Kumanlardan geldiği tezine kuşkuyla yaklaşır ve şayet Moldova sahasında yaşayan Kuman zümreleri Macarlaşmış ve Csángó adını almışsa, o takdirde bu sahada Macar zümrelerinin de bulunuyor olması ve bu zümrelerin Kumanları güçlü bir şekilde etkilemiş oldukları sonucuna varır. Bu sonuca göre Kumanlara hangi

* Jacobus Revius (1586-1658): Hollandalı şair, teolog ve tarih yazarı.

* Miklós Istvánffy (1538-1615): Macar politikacısı, şairi ve tarih yazarı.

³⁰ Mikecs, *a.g.e.*, s. 26-27 (Mihály Bonbardi: Topographia Magni Regni Hungariae. Viennae, Typ. Voigt., s. 312’den aktarıldı).

* Claudius Ptolemaeus (Batlamyus) (85-165): İskenderiyeli gökbilimci, matematikçi, coğrafyacı ve astronom.

³¹ Mikecs, *a.g.e.*, s. 27. (Sámuel Timon: Imago antiquae Hungariae, repraesentans terras, adventus res gestas gentis hunnicæ. Historico genere strictim perscripta. Cassovia, s. 142’den aktarıldı).

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

Macar zümresinin veya zümrelerinin etki ettiği sorusuna da yanıt bulunması gerekmektedir.³² Csángó'ların Kumanlardan geldiğini iddia eden tez, XX. yüzyılın başında güvenilirliğini biraz olsun kaybetmiş ve araştırmacılar Kuman tezini romantik bir tarih anlayışı olarak kabul etme eğiliminde olmuşlarsa da bu tez günümüzde geçerliliğini hâlâ korumaktadır. Moldova sahasında “Koman” kelimesinden kökenini alan coğrafi isimlerin ve Kuman kökenli birçok yer isminin (örneğin: korhány, korhán... vb.) bulunduğu ve bir zamanlar bu sahalarda Kuman zümrelerinin yaşadığı doğrudur³³. Türkolog Hakan Aydemir'e göre, Csángó dilinde Kuman-Kıpçak kökenli “urk”-“uruk”= kement, ilmik*, “dzsepü” (gyapjú)= yün*, “kórhány”= tepe, küçük dağ* ve “ír”= kazımak, oymak* olmak üzere toplam olarak dört kelime bulunmaktadır. Macar dilinde ise otuz kadar Kuman kökenli sözcüğün dışında, Macaristan coğrafyasında Kiskunság ve Nagyunság olmak üzere iki tane yer ismi de mevcuttur.³⁴ Kuman dilinden Moldova Csángó'larının diline geçen kelime sayısını tam olarak tespit etmek mümkün değildir. Zira Moldova Csángó'ları ve Kumanlar arasında sıkı ilişkiler yaşanmış ve sürekli bir kelime alışverişi gerçekleşmiştir.

³² Antal Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, *Erdélyi Múzeum*, 22. évf., 3. sz., 1905, s. 125-137, s. 126.

³³ <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

* urk-uruk: Bu kelime günümüzde Mezőség civarında, Sekelistan'da ve Moldova'da yaşayan Csángó'ların dilinde mevcut olup, bir ihtimal Moldova'dan tedrici olarak batıya, yani Karpatlar Havzası'na doğru başına -h harfini alarak “hurok” şeklinde yayılmıştır (Hakan Aydemir, “Kun-kipsak elemek a moldvai csángó nyelvjárásban”, s. 199, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/02-2/HAKAN.pdf>).

* dzsepü: Bu kelime Bakó civarında yaşayan Güney Csángó lehçesinin sahasında görülmektedir. Bundan başka Kuzey Csángó dil sahasında Szabófalva'da da göze çarpmaktadır (Aydemir, *a.g.m.*, s. 200, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/02-2/HAKAN.pdf>).

* kórhány: Bu kelime Moldova'daki Güney Csángó sahasında Bákó'nun güneydoğu kısmında bulunan Gajcsána civarında kullanılmaktadır. Yer ismi olarak da bir zamanlar Kumanların yaşadığı yörelerde veya sınır boylarında sık sık karşımıza çıkar (Korhány: Mártély'den kuzeybatıya doğru bir sınır bölgesi, Peşte eyaletinin Tápiószele nahiyesinde; Korhán: Peşte eyaletinin Dömsöd nahiyesinde). Kelimenin Türkçe kurgan kelimesi ile olan benzerliği dikkat çekicidir (Aydemir, *a.g.m.*, s. 202-203, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/02-2/HAKAN.pdf>).

* ír: Bu kelime Moldova'daki Csángó'ların dilinde “kazımak, oymak, yontmak” anlamlarında kullanılır (Aydemir, *a.g.m.*, s. 205, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/02-2/HAKAN.pdf>).

³⁴ Aydemir, *a.g.m.*, s. 199, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/02-2/HAKAN.pdf>;
<http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

b) Csángó'ların Peçeneklerden geldiği tezi

Cizvit tarih yazarlarından György Pray (1723-1801), Csángó'ların Peçenek soylu olduğunu ifade eder: “Eflak ve Moldova Macarları’ndan geriye kalanların büyük kısmı Peçeneklerin, Oğuzların ve Kumanların bakiyeleridir”.³⁵ János Jerney’e göre: “Peçenek ve Kuman halkları diyalektik farklılara rağmen yine de tek bir dil konuşuyorlardı ve bundan dolayı dil, Kuman ülkesinde, yani Moldova ve Besarabya’da yaşamaya devam etmiştir ve orada şimdi de birçok Macar bulunmaktadır, daha oraya varmadan görülebilen Sekel ve Macar zümreleri Peçeneklerin ve Kumanların bakiyeleridir.”³⁶

Arkeolog ve etnograf Géza Nagy (1855-1915), sahte olduğuna dair iddialar bulunsa da “Csík Sekel Kroniği”ni temel alarak şöyle der:

“Changuar adını, şüphesiz ki Csángó kelimesinden ve Konstantinos tarafından bahsedilen Kangar isminden kronik yazarları türetmiştir. Peçeneklerin Kangar adını taşıyan boyu Moldova Csángó'larının yaşadığı aynı sahada yaşıyordu. Buna göre iki isim aslında aynıdır ve Csángó'lar Peçenek Kangarları'nın Sekellerle karışması sonucunda Macarlaşmış olan bakiyeleridir”.³⁷

István Tácsi de Csángó'ların Peçenek soylu olduğunu düşünür ve Macar dilinde “Besenyő” şeklinde geçen Peçenek kelimesinin “Csángó” kelimesiyle olan benzerliğine dikkat çeker. Tácsi, bu kelimenin zaman içinde Besenyő-Becsenege-Csenege-Csángó şekline dönüştüğünü iddia eder ve Csángó'ların, Peçeneklerin IX. yüzyıldan itibaren Moldova sahasında kalmış olan bir boyundan neşet ettiğine inanır.³⁸ Zira Moldova sahasında bulunan Peçenek zümreleri XI-XII. yüzyıllarda hem askerî, hem de ticarî açıdan önemli bir konuma sahip olmuşlardır.³⁹ Öte yandan Tácsi, Csángó halkının kökeninin, tarihinin, folklorunun ve dilinin incelenmesi sırasında unutulmaması gereken noktanın, Peçenek-Macar-Csángó üçlemesi olduğunu

³⁵ Diószegi, *A moldvai csángók története és jelene* (Csángó Újság 1990. március 17.'den aktarıldı), http://www.csango.hu/index_kika.html.

³⁶ Mikecs, *a.g.e.*, s. 36.

³⁷ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%A1ng%C3%B3>.

³⁸ István Tácsi, “A csángó nép besenyő-magyar eredete”, *Vaskút*, 2005. 11. 22, http://www.balagelapja.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=55&Itemid=74.

³⁹ Szűcs, *a.g.m.*, s. 1402.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

ve Csángó'ların kökeninin ve tarihinin ancak bu bakış açısıyla ortaya çıkarılabileceğini söyler.⁴⁰

Hétfalu Csángó'larının Peçeneklerden geldiğini iddia eden Béla Kiss de bu konudaki görüşlerini şöyle ifade eder: “*Barcaság toprağı bir zamanlar Peçenek mülküydü, fakat elverişsiz olmasından dolayı bu toprağın sakinleri oradan ayrıldılar ve daha sonradan kendilerini Sikil diye adlandıran halk öğeleri bu sahaya yerleşti ve sınırları korudular*”.⁴¹ Bu teze göre, IX. yüzyılda Moldova sahasında hâlâ Peçenek bakiyeleri bulunmaktadır. O zamandan beri bu sahalardan ayrılmayan Peçeneklerin sayıları Moğolların Avrupa yönüne doğru olan ilerleyişinden sonra o kadar azalmıştır ki, Peçenek ismiyle bilinen halk, bundan sonra Csángó adıyla anılmaya başlanmıştır. Csángó'ların Peçeneklerden geldiği tezi, Macar boylarının yurt tutuş tarihine yeni bir bakış açısı getiren “*İkili Yurt Tutuş Tezi*”^{*}ni ve ayrıca Macar boylarının yurt tutuş çağında erken Hristiyan inancını da benimsemiş oldukları görüşünü yeniden düşünmeyi gerektirir. Bu durumda Csángó'lar aslında birinci göç dalgasında Macar boylarıyla beraber bu sahaya sürüklenmiş ve erken dönem Hristiyan inancını kabul etmiştir. András Bálint bu konuda şöyle der:

“XI. yüzyılda Macar kralları Türk kökenli akraba Peçenekleri sınırların korunması için iskân etti. Bu durum Barca, Tölcs, Tömös, Zajzon, Tatrang ve Brassó derelerinin Peçenek dilindeki isimlerini açıklar. Bu Peçeneklerin sayıları az olduğundan sınırların korunması için yeterli olmadıkları anlaşılmış, bunun üzerine buraya Macarlar ve Sekeller de yerleştirilmiştir. Barcaság ovasına yerleştirilen Peçenek, Macar ve Sekel halkının birleşiminden Csángó Macarları doğmuştur”.⁴²

⁴⁰ Tácsi, a.g.m., http://www.balagelapja.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=55&Itemid=74.

⁴¹ Czentár, a.g.e., s. 3; <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>.

* İkili Yurt Tutuş: Arkeolog ve tarihçi Gyula László (1910-1988) tarafından ortaya atılan bu teze göre, ilk Macar göç dalgası Karpatlar Havzası'na 670 civarında, ikinci dalga ise 896 yılında gelmiştir.

⁴² Czentár, a.g.e., s. 4-5; <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>; Tácsi, a.g.m., http://www.balagelapja.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=55&Itemid=74.

c) Csángó'ların Etelköz'de* kalan Macar boylarından geldiği tezi:

Edebiyat tarihçisi ve dilbilimci Mózes Rubinyi (1881-1965), tarihçi Kosáry Domokos (1913-2007), Moldova Macarları'nın aslında Macar boylarının yurt tutuşu sırasında, 895 yılında Etelköz'ün en batı ucunda kalan Macar boylarından neşet ettiğini iddia eder.⁴³ Bugünkü Moldova coğrafyasında Yurt Tutuş (895-896) zamanından kalan birçok arkeolojik buluntu olduğu doğrudur, ancak bu buluntuların Csángó'ların kökeninin Etelköz'de kaldığı iddia edilen Macar boylarından neşet edip etmediğini kesin bir şekilde kanıtlayıp kanıtlamadığı oldukça tartışmalıdır. Rubinyi “*A moldvai csángók és jelene*” (Moldova Csángó'ları ve Günümüzdeki Durumları) başlıklı çalışmasında şöyle der:

“Bizden çok da uzak olmayan Romanya'da yüzyıllardan beri Ulahlarla birkaç bin Macar arasında bir mücadele sürüp gitmektedir. Orada yaşayan Macarların kökenleri geçmişin karanlığına gömülmüştür. Macar ulusu Tisa-Tuna kıyılarına ve Etelköz'e geldiği zaman, oradaki Macarların Seret Nehri taraflarında ve Moldova'da kalıp kalmadıklarından veya oraya giden Sekeller olup olmadıklarından kesin bir şekilde emin olamıyoruz. Moldova'daki Csángó'ların bugünkü yurtlarının kadim yerleşimcileri veya Macaristan'dan oraya gitmiş Sekeller olup olmadıklarını da bilmiyoruz. Bu soruların cevabını tarih bilimi bugünlerde oldukça güç bir şekilde cevaplandırabiliyor.”⁴⁴

Bu tez de XIX. yüzyılın başında geçerliliğini yitirmiştir. Zira yurt tutuşu takip eden yüzyıllarda hiçbir Macar boyunun Etelköz sahasında kalmadığı ortaya çıkmıştır. Etnograf Béla Gunda (1911-1994), Magyar Nyelvőr dergisinde yayımlanan “*Magyar helységnevek a Keleti-Kárpátokon túl*” (Doğu Karpatları'nın Ötesindeki Macarca Yer İsimleri) başlıklı makalesinde Moldova'da yaşayan Csángó'ların telaffuz ettiği yer isimleri arasında Árpád çağına ait herhangi bir yer ismi bulunmadığı gibi, daha geç döneme ait yer isimlerinin de bulunmadığını söyler. Buna karşın Besarabya* havalisinde kiliselerin koruyucu azizlerinin ismiyle Macarca yer isimlerinin aynı olduğu bilinmektedir (Örneğin: Szentpéter, Szentjános, Szentantal...

* Etelköz: Dinyeper, Dinyester, Prut, Bug ve Seret nehirleri arasında kalan bölge.

⁴³ Vilmos, *a.g.e.*, s. 2.

⁴⁴ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 126.

* Besarabya: Bugünkü Moldova'nın tarihi adı.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

vb.).⁴⁵ Üstelik Karpat Dağları'ndan doğuya doğru uzanan açık arazilerden ve geçitlerden geçerek Macar boylarının yurt tutuşundan sonra da Karpatlar Havzası'na birçok göçebe halk (Peçenekler, Kumanlar, Moğollar... vb.) gelmiş ve hem Karpat Dağları'nın doğusundaki sahalarda ve hem de Karpatlar Havzası'nda yerleşmiştir.⁴⁶

d) Csángó'ların Husit'lerden * geldiği tezi:

Tarihçi János Karácsonyi (1858-1929), Moldova'da konuşulmakta olan Macarcadan yola çıkarak Csángó'ların 1439 yılında Husit hareketinin Macaristan'daki merkezi olan Szerémség'den sürülen Husit'lerden geldiği iddiasını ortaya atmıştır.⁴⁷ Csángó zümrelerinin Karpatlar Havzası'ndan Moldova sahasına geldiklerinin, yani batıdan doğuya doğru göç ettiklerinin ortaya çıkması da bu teze bir dayanak noktası oluşturmuştur.⁴⁸ Husit'lerin Csángó tarihi açısından esas önemi, rahipleri Pécs'li Tamás'ın ve Újhely'li Bálint'in 1416-1441 yılları arasında "*Huszita* (veya *Tatrosi*) *Biblia*" diye anılan İncil'in ilk Macarca çevirisini gerçekleştirmiş olmalarıdır.⁴⁹

Ancak bu tez de tarihî ve dil bilgisel açıdan tatmin edici olmadığından ve Csángó'ların kökenini açık bir şekilde ortaya koyamadığından konu ile ilgilenen araştırmacılar tarafından desteklenmemiştir.

e) Csángó'ların bir Romen unsuru olduğu tezi:

Csángó'ların kökenine dair tezlerden birisi de onların aslında bir Romen unsuru olduğu tezidir. 1980'li yıllarda ortaya atılan bu tezin sahibi

⁴⁵ <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

⁴⁶ Czentár, *a.g.e.*, s. 4.

* Husit hareketi: Protestanlık hareketinin öncülerinden biri olan János Husz'un (1369-1415) öğretilerinden kökenini alan dini bir hareket. Bu öğretilere inanan Husit'ler 1420-1434 yıllarında arasında "Husit Savaşları" olarak anılan savaşlar gerçekleştirmişlerdir.

⁴⁷ Czentár, *a.g.e.*, s. 7; <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

⁴⁸ <http://www.hungarianhistory.com/lib/csango/csango.pdf>; Diószegi, *A moldvai csángók története és jelene*, http://www.csango.hu/index_kika.html.

⁴⁹ Diószegi, *a.g.e.*, (Csángó Újság 1990. március 17.'den aktarıldı), http://www.csango.hu/index_kika.html; <http://www.hungarianhistory.com/lib/csango/csango.pdf>.

Dumitru Mărtinaş'a göre, Kilise Ayrımı'nın (Şizma)* yaşandığı yıl olan, 1053 yılında Moldova'da yaşayan Romenlerin bir kısmı Roma Katolik Kilisesi'ne bağlı kalmış ve bu Romenleri Macar Kilisesi Macarlaştırmıştır. Bu teze göre Csángó'lar eski zamanlarda bir Romen unsuruydu ve Romence konuşuyorlardı. Tez, Csángó lehçesinde görülen ıslığa benzeyen seslere de ilginç bir yorum getirir. Csángó'ların konuşmaları sırasında işitilen ıslığa benzeyen seslerin sebebi, Csángó'ların aslında biraz peltek şekilde konuşmalarıdır. Bu durum da Csángó'ların bir Romen unsuru olduğunun bir kanıtıdır. Bütün bunlardan başka "lér" (lérique) ~ "rér", "ler" (lerule) kelimelerinin Latince kökenli "levir"* kelimesinden neşet etmiş olması da Csángó'ların Romen olduğunun bir başka kanıtıdır.⁵⁰ Ancak elimizde aslında bir Romen unsuru olduğu iddia edilen Csángó'ların Macarlar tarafından Macarlaştırıldığına dair güvenilir bir bilginin ve belgenin bulunmaması bu iddianın bilimsel açıdan tam anlamıyla incelenmesine olanak vermemektedir.⁵¹ Kaldı ki Macar tarihi açısından son derece önemli olan böyle bir olayı Macar kroniklerinin mutlaka kaydetmiş olması gerekir. Mărtinaş'a göre, Csángó'ların lehçesi incelendiği zaman, onların bir Romen unsuru olduğunu gösteren işaretler de ortaya çıkacaktır. Bu dilsel karakterler güya Erdel'de yaşayan Romenlerin dilinde de bulunmakta, ancak Moldova'da yaşayan Romenlerin dilinde gözükmemektedir. Kuzey ve Güney Csángó'ları /s/ sesini /sz/, /zs/ sesini ise /u/ şeklinde telaffuz etmektedirler. Macar lehçesinde bu tür bir sesin olmadığını iddia etmek doğru değildir. Eski Macarcada /s/ ve /sz/ şeklinde olmak üzere iki Macar lehçesi bulunmaktaydı.⁵²

Mărtinaş tarafından ortaya atılan Csángó'ların "Macarlaşmış" Romenler oldukları tezi bilimsel açıdan mantıklı değildir. Bu tezi zaten konu ile ilgilenen diğer Romen araştırmacıları da desteklemezler. Mărtinaş'ın tezini daha ziyade Csángó'ları Romanya halkları içinde göstermek için

---

* Kilise Ayrımı (Şizma): İstanbul'da bulunan Bizans Patrikliği (Doğu) ile Roma'da bulunan Papalık'ın (Batı) birbirinden kesin şekilde ayrılmasıdır. Bu ayrılıktan sonra Ortodoks ve Katolik kiliseleri kendi yapılarını oluşturmuştur.

* Levir: (Latince). Kocanın erkek kardeşi, kayımbirader.

⁵⁰ Czéntár, *a.g.e.*, s. 5; <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

⁵¹ Diószegi, *a.g.e.*, (Benda Kálmán: i.m. I. köt. o. 18-19'dan aktarıldı), http://www.csango.hu/index_kika.html.

⁵² Czéntár, *a.g.e.*, s. 5.

ortaya atılmış ideolojik temelli bir tez olarak düşünmek gerekir.⁵³ Alman dilbilimci Arens Meinf bu konuyla ilgili şunları söyler:

*“Mártinaş'ın tezi Romanya'da 1989'da yaşanan değişimden sonra da sağlam bir şekilde yaşamaya devam etti, hatta daha da güçlendi. Márтинаş'a göre aslında Erdel'de yaşayan Romenler olan Moldova Csángó'ları güya Romen kökenlidir, fakat daha Macarlaşmadan ve Katolik inancına geçmeden önce Moldova'ya gelmişlerdir şeklinde ortaya atılan bu tez eksik kaynakların kullanımıyla ve çok tartışmalı bir metotla ortaya koyulmuş genel itibariyle de ikilemler içeren bir çalışmadır”.*⁵⁴

2. “Csángó” Kelimesi Üzerine Yapılan Araştırmalar

Tarihî verilerin yardımıyla Csángó'ların kökenini aydınlatmaya çalışan tarihçiler ve dilbilimciler bir yandan da “Csángó” kelimesinin etimolojik incelemesi üzerine yoğunlaşmışlar ve kelimenin anlamından yola çıkarak Csángó'ların kökeni hakkında bir ipucu yakalamaya çalışmışlardır. Csángó adlandırmasının Sekellerden farklı bir etnik unsuru ifade ettiği konusunda bütün araştırmacılar hemfikirdir. “Csángó” kelimesinin “*sürekli gezen, göç eden, yerleşim yerini sık sık değiştiren*” şeklinde anlamlara sahip olduğu bilinmektedir.⁵⁵ Kelimenin “*göç eden*”, “*uzağa giden*” anlamına gelen “*elcsángálni*” fiilinden geldiğini, “*amaçsız bir şekilde gezinen*”, “*orada burada gezen*” anlamına gelen “*csámbórgó*” kelimesinden kökenini aldığını düşünen araştırmacılar vardır. Bu görüşlerden başka, Csángó kelimesinin “*hızlı şekilde konuşan, konuşkan, orada burada gezinen*” anlamlarına gelen “*csángál*” kelimesinden, “*boyunlarında çan taşıyan çiftlik hayvanlarının arkasından boş boş gezen, avare dolaşan kişi*” anlamına gelen “*csángát (csengót)*” kelimesinden türediğini iddia eden görüşler de bulunmaktadır. Mezöség* civarında boş gezen, işi olmayan genç delikanlılara da “csángó” denildiği bilinmektedir.⁵⁶ Sonuç itibariyle “Csángó” kelimesinin genel olarak csang/csáng fiilinden geldiği kabul

⁵³ Vilmos, *a.g.e.*, s. 3; <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

⁵⁴ <http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf>.

⁵⁵ Czentrár, *a.g.e.*, s. 2, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>; Csango-Hungarians for UNESCO's “Cultural World Heritage”!, HUNSOR, http://www.hunsor.se/dosszie/csango_world_heritage.pdf.

* Mezöség: Romanya sınırları içinde bulunan Erdel'de Someş Nehri ve Mureş Nehri arasında yer alan coğrafi bölge.

⁵⁶ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%A1ng%C3%B3>.

edilmektedir ki, bu fiil “*amaçsız gezinmek, dolaşmak, gezmek, göç etmek, vakit geçirmek*” gibi anlamlara sahiptir. Bu bilgilerden Csángó zümrelerinin bir yerde sabit şekilde oturmadıkları, göç ettikleri ve yerleşik bir hayat düzenine sahip olmadıkları sonucuna ulaşılabilir.⁵⁷ Sekellerin, Sekel ana kitlesinden kopmuş, başka yerlere yerleşmiş ve başka halk öğeleriyle karışarak Sekel adetlerinden ve yaşayış biçiminden uzaklaşmış olan herkesi Csángó diye isimlendirdikleri de bilinmektedir (Moldova, Bukovina, Gyimes, Déva, Hétfalu, Halmágy, Zombor Csángó’ları). Bu konudaki ilk kayıt 1533 yılına aittir: “*Sekel toprağından çıktıklarından dolayı onları Csángó Macarları diye adlandırırılar*”.⁵⁸ Tarihçi Nicolae Iorga (1871-1940) ise “*România, amilyen volt 1918-ig*” (1918’e kadar Romanya) adlı eserinde “*Erdel Sekelleri’nin bir kolu Tatros Vadisi boyunca içeri girdi ve bu herhangi bir amacı olmayan Macarlar, Csángó adını aldı*” diyerek hem Csángó’ların kökenine, hem de kelimenin anlamına farklı bir bakış açısı getirir.⁵⁹

Kelime karşımıza şahıs adları şeklinde de çıkmaktadır. 1400 yılına ait bir belgede “*Georgium Csango dictum*” şeklinde geçerken, 8 Haziran 1443 tarihinde Moldova Prensi II. István (1434-1447) bir bağış belgesinde “*Iliaş Sanga’ya Väsieşti ve Bäsieşti köylerini bağışladığımı*” söylemektedir. Kelime bir halk adı olarak ilk defa kronik yazarı Costin Miron’un (1633-1691) “*Moldvaország krónikája Aron vajdától*” (1675) (Voyvoda Áron’dan İtibaren Moldova’nın Kroniği) adlı eserinde, Erdel Prensi II. György Rákóczi’nin (fasıllarla 1648-1660) Moldova seferinden (1653) bahsederken Aknavásár’lı* Csángó’ları andığı metinde geçer. Muhtemelen 1747 yılında kaleme alınmış olan Csíkszentmiklós kilisesinin kayıtlarında da Gyimes halkının Moldova Macarları’ndan (Csángó’lardan) geldiği yazılıdır.⁶⁰

Dilbilimci Gábor Szarvas (1832-1895), Moldova Csángó’larının ve Erdel Sekelleri’nin lehçelerini karşılaştırmış ve şu sonuca varmıştır: “*Tarih, Csángó halkının her ne kadar Peçenek, Kuman veya Hun bakiyeleri olduğunu yazsa da, dilin inkâr edilemez gerçekleri Csángó’ların bir*

⁵⁷ Vilmos, *a.g.e.*, s. 2.

⁵⁸ Czentrán, *a.g.e.*, s. 2, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>; <http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/014.html>.

⁵⁹ Diószegi, *a.g.e.*, (Csángó Újság 1990. március 17.’den aktarıldı), http://www.csango.hu/index_kika.html.

* Aknavásár: Romanya’da Bákó eyaletinin güneybatı kısmında yer alan şehir.

⁶⁰ <http://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%A1ng%C3%B3>.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

zamanlar Sekel halkıyla ortak bir aileyi temsil ettiğini, fakat tarihin bir döneminde birbirlerinden ayrıldıklarını şüpheye yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır”.⁶¹ Szarvas'ın görüşünü destekleyen Elie Câmpeanu da, “Gerçi hem Tatros Vadisi'nde yaşayan, hem de Moldova'da yaşayan Csángó'ların Sekellerden neşet ettiğini kabul etmek gerekir. Bu son sıradakiler daha eski kökenlidir, Moldova hükümdarları onlara birtakım ayrıcalıklar tanımıştır” demektedir.⁶² Szarvas'ın ortaya koyduğu bu sonuçtan sonra şöyle bir soru akla gelir: “Acaba bugün Moldova sahasında yaşayan ve içlerine Kuman zümrelerini de alarak onları Macarlaştırmış olan Moldova Macarları, Sekellerin akrabaları mıdır?”⁶³ Bu sorunun cevabını kesin şekilde verebilmek kolay değildir. Zira tarihin çeşitli dönemlerinde Moldova coğrafyasına birçok halk gelmiş ve birbiri üzerine yığılmıştır. Dolayısıyla Csángó'ların Sekellerin akrabaları olduğu görüşünü kanıtlamak için tarih içinde oldukça geriye gitmeli, karşılaştırmalı araştırmalar yapılmalı, şimdiye kadar elde edilen tarihî ve dil bilgisel verilerin de yardımıyla bir sonuca ulaşılmalıdır.

Bernát Munkácsi “*A moldvai csángók nyelvjárása*” (Moldova Csángó'larının Lehçesi) adlı çalışmasında “Csángó” kelimesinin özel bir halk adı olmadığını, aksine ortak bir halkın adı olduğunu öne sürer.⁶⁴ Mózes Rubinyi de Munkácsi ile hemfikirdir. Rubinyi, savaş zamanlarında Sekellerin Csángó'ları da yanlarına aldıklarını ve onlar vasıtasıyla birbirlerine haber gönderdiklerini belirtir. Buna göre “Csángó” muhtemelen bir Sekel adlandırmasıdır ve tarihî bir dayanağı da bulunmaktadır.⁶⁵ *Magyar Táj Szótár* (Macar Yöre Sözlüğü) ise Csángó'ların adetlerinde, giyimlerinde ve dillerinde Ulahların etkisinde kaldıklarını belirtirken,⁶⁶ kelimenin “1. Kulakları tırmalarcasına ses çıkaran, 2. Kötü şekilde ses çıkaran, 3. Geveze, durmadan konuşan” şeklinde anlamları olduğunu belirtir. Csángó kelimesine benzeyen ve yakın anlamlarda kullanılan kelimelerden “czankászık” kelimesinin anlamı “amaçsız bir halde gezinen, boş boş gezen,

⁶¹ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 128.

⁶² János Szöcs, - Gyarmati Zsolt, “Új Szelek és Régi Reflexek. A Mai Székelyföldi Román Történetírásban”, János Murányi (ed.), *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2005 I. Társadalom-És Humántudományok*, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda, 2006, s. 377-389, s. 388.

⁶³ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 128.

⁶⁴ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 131.

⁶⁵ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 131-132.

⁶⁶ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 131.

sokak arşınlayan”,⁶⁷ “csamangó” ise “*işsiz, boş gezen insan, avare*” anlamına gelmektedir.⁶⁸

Csángó’ların kullandıkları lehçeler ve sosyolingüistik durumları onların kültürleri ve sosyal yaşamları hakkında çeşitli bilgiler verir. Csángó’ların kullandığı lehçeler Sekellerin ve Karpatlar Havzası’nda yaşayan Macarların kullandığı lehçelerden farklılıklar barındırmaktadır. Fonetik, sentaks ve leksikolojik olarak Kuzey (Románvásár civarı), Güney (Bacău civarı) ve Sekel Csángó’larının dilleri arasında da birtakım farklar mevcuttur. Güney Csángó’ları ve Sekeller birbirine karışmıştır ve bunun sonucunda lehçelerini birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Bu sahada dil ayrımı çizgisi de (isogloss) tam olarak belirgin değildir ve kesin çizgilerle ayıramaz. Sekel Csángó’larının lehçesinin daha itibarlı kabul edildiği, Csángó’ların peltek konuştuğu ve bu durumun da kendisini en çok /s/ ve /ş/ seslerinde hissettirdiği, buna karşın Csángó köylerinde damaksıl /ç/ sesinin de günümüzde hâlâ muhafaza edildiği görülmektedir.⁶⁹

Moldova coğrafyasında bulunan hemen hemen 90 Csángó köyünden 50-60’ında çift dillilik mevcuttur ve bu köylerin çoğunluğu güney yöresinde olup Sekel Csángó’larının arazisindedir. Kuzeydeki çift dillilik ise süratli bir şekilde tek dilliliğe doğru gitmektedir. Çift dillilikten tek dilliliğe geçiş bu sahada muhtemelen artık son aşamadır. Güney Csángó sahalarında dil değişimi yaşansa bile lehçeler 1930’lu yıllara kadar bir şekilde korunmuştur. Çift dillilik Güney Csángó köylerinin hâlâ karakteristik bir özelliğidir. Yaşlı Csángó’lar arasında çift dillilik devam etse de hem Csángó köylerinin azalması, hem de genç nüfusun artık tek dil kullanımına yönelmesi çift dilliliğin sürdürülmesini güçleştirmektedir. Kuzey Csángó lehçesi sosyolingüistik olarak daha etkili olurken, bu etkinin Güney Csángó lehçesinde hafiflediği, Sekel Csángó’larında ise en az etkiye sahip olduğu görülür. Csángó’ların farklı yörelerden gelmeleri ve birbirleri ile konuşurken de zaman zaman Romence’yi tercih etmeleri sosyolingüistik açıdan dikkat çekici bir unsurdur. Moldova sahasında konuşulmakta olan bütün Csángó

⁶⁷ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 134-135.

⁶⁸ Horger, “A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)”, s. 136. Csángó’lar hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bakınız: Antal, Horger, “A csángó nép és csángó név eredete (Első közlemény)”, *Erdélyi Múzeum*, 22. évf., 2. sz., 1905, s. 65-80; Antal, Horger, “A csángó nép és csángó nép eredete (Második, befejező közlemény)”, *Erdélyi Múzeum*, 22. évf., 3. sz., 1905, s. 125-137.

⁶⁹ Klára, *a.g.m.*, s. 146, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

lehçelerinde arkaik gramer kuralları ve kelimeler kendini hemen belli etmekle birlikte, dilin yeni gramer kurallarıyla ve kelime hazinesinin zenginleşmesiyle modern bir yapıya kavuşma çabası içinde olduğu gözlenmektedir.⁷⁰

Csángó'ların yaşadıkları sahalanın dağlık ve yoğun şekilde ormanlarla kaplı olması, Csángó zümrelerinin ziraat, hayvan yetiştiriciliği, ormancılık, çanak çömlek yapımı, dokuma, balıkçılık ve ahşap işlerine yönelmesine yol açmıştır. Tarihleri boyunca sürekli mücadele eden ve birçok sıkıntılı dönem geçiren Csángó'ların bu durumu halk danslarına ve halk şarkılarına da yansımıştır. Halk danslarına keman ve yöreye özgü bir çalgı aleti olan “*ütőgardon*”^{*} eşlik eder. Halk danslarında Karpatlar Havzası'nın, Erdel'in ve Güney Balkan yöresinin etkileri gözden kaçmaz, ayrıca coğrafi konumları ve görece izole şekilde yaşıyor olmalarından dolayı arkaik özellikler barındıran 35 çeşit farklı dans stili Csángó'lar tarafından hâlâ muhafaza edilmektedir.⁷¹

Sonuç

Csángó'ların kökeni üzerine özellikle XIX. yüzyıldan itibaren bilimsel bakış açısının temele alınmasıyla ve somut tarihî ve dilbilgisel verilerin de yardımıyla yoğun şekilde araştırmalar yapılmaya başlanmıştır. Araştırmalar sonucunda ortaya konulan tezler genel itibarıyla iki noktada yoğunlaşmaktadır. Csángó'lar, ya Kuman veya Peçenek soyludur ya da Türk soylu bir halk olmayıp Macar veya Romen'dir. Csángó'ların Macar veya Romen unsuru olmadığı - yani Etelköz'de kaldığı iddia edilen Macar boylarından gelmediği ve Romen unsuru olup da Macarlar tarafından Macarlaştırılmadıkları - açık bir şekilde ortaya konulmuştur. Yapılan araştırmaların ve yazılı kaynakların incelenmesi sonucunda elde edilen bilgiler Csángó'ların günümüzde yaşadıkları sahalara batıdan, yani Karpatlar Havzası'ndan geldiklerini göstermektedir.⁷² Bu görüşü Károly

⁷⁰ Klára, *a.g.m.*, s. 147, http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf.

* Ütőgardon: “Gardon” olarak da söylenen Sekeller ve Csángó'lar tarafından daha çok Erdel ve civarında çalınan çelloya (viyolonsel) benzeyen bir müzik aleti.

⁷¹ Csango-Hungarians for UNESCO's “Cultural World Heritage”!, HUNSOR, http://www.hunsor.se/dosszie/csango_world_heritage.pdf.

⁷² The Csángó Minority Culture in Moldvia, Council of Europe, March 2001, s. 4, <http://www.hungarianhistory.com/lib/csango/csango.pdf>; Diószegi, *A moldvai csángók története és jelene*; http://www.csango.hu/index_kika.html; Benda, Kálmán, “The Hungarians

Auner, Gábor Lükő, Kálmán Benda, Loránd Benkő... vb. bilim insanları da desteklemektedir. Dolayısıyla Csángó'lar doğudan gelip de Moldova sahasını yurt tutmuş ve ilerleyen zaman içinde Macar dilini ve Katolik inancını kabul etmiş bir zümre değildir. Csángó'ların kökeni hakkında - diğer tezler zaman zaman hâlâ tartışılıyor olsa da - bugün için kabul gören en kuvvetli görüş, Hristiyanlığı kabul etmiş Kuman zümrelerinin XIII. yüzyılda, yani Macar Kralı IV. Béla zamanında Seret Nehri'nin batı kıyısına Moğol saldırılarından korunmak için yerleştirildiği ve bu zümrelerin Csángó'ların ataları olduğu yönündedir. Zaten XIII. yüzyıldan itibaren Macar zümrelerinin Moldova sahasında görülmekte olduğu ve bu sahada ikamet etmekte oldukları tarihî verilerle de net bir şekilde ispatlanmaktadır. İlerleyen zaman içinde kuzeydeki sahalara, yani Szamos Vadisi'nden güneye doğru Sekel topraklarına kadar da yerleşimler olduğu bilinmektedir. Csángó'ların millî marşında da doğudan, yani Asya'dan geldiklerine vurgu yapılması onların Türk kökenli bir halk olma tezini güçlendirmektedir: "... Zira biz de Macarız, Asya'dan kopup geldik, Tanrım, kaderimize yardım et, Csángó Macarları yok olmasın!"⁷³

Moldova coğrafyasına Csángó'ların yerleştirilmesi aslında Macar krallarının bir politikasıdır. Csángó'ların görevi Macar Krallığı'nın doğu sınırlarının güvenliğini sağlamak ve doğudan gelebilecek saldırıları önlemektir. Ortaçağ'da Macar Krallığı'nın doğu sınırı Seret Nehri boyunca uzanmaktadır. Macarların Karpat Dağları'nın ötesine olan ilgileri hem askerî, hem dinsel ve hem de Macar boylarının göçleri esnasında doğuda kalan kabiledaşları yüzünden azalmamış* ve bu yüzden doğu sınırlarının ötesine de ileri karakollar, gözlem kuleleri ve kontrol noktaları (Kilia, Dinyeszterfehervár, Braila, Várhely... vb.) inşa etmeyi ihmal etmemişlerdir.⁷⁴

Milkó Piskoposluğu'nun kuruluşu bir yandan Kumanların Macaristan'a giriş sürecini çabuklaştırırken, bir yandan da Macaristan'dan

---

of Moldavia (Csángós)", Diószegi László (Ed.) Teleki László Foundation, Budapest 2002, s. 7-177, s. 11.

⁷³ Ince János Petrás, HIMNUSZ, http://www.csango.hu/index_kika.html.

* Macar Kralı IV. Béla'nın amacı Macar boylarının göçleri esnasında doğuda kalan Macar boylarını bulmak ve onlarla temas kurmaktır. Bunun için 1231-1234 yılları arasında rahip Ottó, daha sonra da 1230-1236 yılları arasında Dominiken keşişi Julianus İdil'in doğusundaki topraklara gönderilmiştir. Julianus 1235 yılında bu Macar zümrelerini bulmuş ve onlarla temas kurmayı başarmıştır (Tamási, *a.g.m.*; Morgan, *a.g.e.*, s. 137; Kristó vd., *a.g.e.*, s. 72).

⁷⁴ Czentnár, *a.g.e.*, s. 6.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENİ ÜZERİNE

Moldova ve Eflak yönüne doğru olan göçü hızlandırmıştır. Kumanların ilk piskoposu olan ve Teodorich adıyla bilinen Dominiken keşişi Hristiyanlık inancını Romanya sahasında, yani Kuman ülkesinde yaymaya başlamış, bu durum Macar Krallığı'nın bu coğrafyadaki etkisini daha da kuvvetlendirmiş ve bu sahalarda yaşayan zümrelerin Macar Krallığı'nın metbuluğunu tanınmasını kolaylaştırmıştır. Tarihçi László Makkai'ye (1914-1989) göre, Romanya toprakları üzerinde gerçekleşen Macar iskânının yaşanan bu olaylarla sıkı bir bağlantısı vardır. Moğol istilasından sonra Macarlar, Romanya coğrafyasını terk etmeye başlamış, ancak bu sahadaki etkileri uzun süre devam etmiştir. Ortaçağ'ın sonunda Macar ve Sakson halkları ve kültürleri, yerleşim yerlerini bir noktaya kadar Romenlerle beraber kuruyor olmalarının da etkisiyle Romen devletinin ilk zamanlarında kendisini yoğun bir şekilde hissettirmiştir. Papalık fermanı da Kuman (Milkó) Piskoposluğu'nun sahasında XIII. yüzyıl başlarında Macarların, Saksonların ve Romenlerin yaşadığını hiçbir kuşkuyla yer bırakmayacak şekilde ortaya koymaktadır.⁷⁵

Macar Kralı I. Mátyás'ın (1458-1490), Lehlere Csángó'ların yaşadıkları topraklar hakkında “*Çok eskiden beri herhangi bir ayrılma süreci yaşanmadığından o topraklar bizim hakkımızdır*” şeklinde sözler söylemesi, aynı şekilde Macar Kralı II. András'ın da Moldova'da yaşayan Macar zümrelerini “*bizim insanlarımız*” şeklinde anması ve Macar krallarının Moldova topraklarına ve dolayısıyla o coğrafyada yaşayan halklara sahip çıkması bir tesadüf değildir. Macar tarihinin en önemli dönüm noktalarından biri olan “*Yurt Tutuş*” olayı sadece yedi Macar boyunun Karpatlar Havzası'na yerleşmesi değil, aynı zamanda Macar ulusunun bölgesel, kültürel ve toplumsal bir bütünleşme süreci içine girmesi anlamına da gelmektedir.⁷⁶ Macar kralları sadece Karpatlar Havzası'nda bulunan Macar halkının kralı olmadıklarını, aynı zamanda Karpat Dağları'nın dışında - özellikle Karpatların doğu kısmında - kalan halkların da kralı olduklarını her zaman ifade etmişlerdir. Macar Kralı IV. Béla'nın, Kuman ülkesi - Moldova toprakları - kralı unvanını da taşıması bunun bir göstergesidir.⁷⁷ Bundan başka Avrupa yönüne doğru ilerleyen Moğol ordusunun başında bulunan Batu Han'ın (1240-1255), Macar Kralı IV.

⁷⁵ Tampu, *a.g.m.*, (Makkai László, in.: Mikecs: Csángók, Bolyai Akadémia, 1989. p. 72'den aktarıldı), <http://erdely.ma/csangotukor.php>; Brassai, *age.*, s. 4.

⁷⁶ Tácsi, *a.g.m.*, http://www.balagelapja.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=55&Itemid=74.

⁷⁷ Brassai, *a.g.e.*, s. 3.

Béla'ya Moğol orduları Macaristan sınırlarına dayanmadan önce yazdığı mektuptan da IV. Béla'nın, Karpat Dağları'ndan doğuya doğru uzanan sahaları kendi hakkı olarak gördüğü ve bu sahalarda oturmakta olan Kumanları koruyup kolladığı anlaşılmaktadır:

“...Kumanları, benim hizmetkârlarımı koruman altına aldığının da farkındayım. Bunun için onlar yüzünden düşman olmayalım diye onları artık daha fazla tutmamamı söylüyorum. Nitekim Kumanların göç etmesi senden daha kolaydır; onların evleri olmadığından çadırlarıyla oraya-buraya giderler, belki de bana gelirler, lakin sen evlerde yaşadığından, kalelerin ve şehirlerin olduğundan elimden kaçabilir misin?”⁷⁸

I. Dünya Savaşı'nın ardından 4 Haziran 1920 tarihinde imzalanan Trianon Antlaşması, Macaristan'ın binlerce yıllık sınırlarını değiştirmiş ve Karpat Dağları'nın her iki tarafında yaşayan (batıda Karpatlar Havzası, doğuda Erdel) Macar nüfusunu birbirinden ayırmıştır. Karpat Dağları'nın doğu kısmında, yani bugünkü Romanya sahasında Sekeller kalırken, Moldova sahasında ise Csángó'lar kalmıştır. Csángó zümrelerinin yaşam alanı olan Moldova tarihte Kumanların ülkesi idi ve Kuman boyları bu sahalarda etkisi her alanda yüzyıllarca süren izler bırakmışlardır. Csángó'lar tarihin akışı esnasında birçok zorlukla karşılaşmış olsalar da görece olarak izole edilmiş halde yaşamalarının da etkisiyle Katolik inançlarını, arkaik özellikler barındıran Macar dillerini, kültürlerini, halk masallarını, balatlarını ve halk şarkılarını muhafaza etmeyi başarmışlardır. Şurası bir gerçektir ki, Csángó'lar hangi kökenden gelirse gelsin Moldova'nın en eski sakinlerindendir⁷⁹ ve yüzyıllardır korudukları ve hâlâ korumakta oldukları kültürleriyle Karpatlar Havzası'na ve Avrupa coğrafyasına farklı bir renk getirmişlerdir.

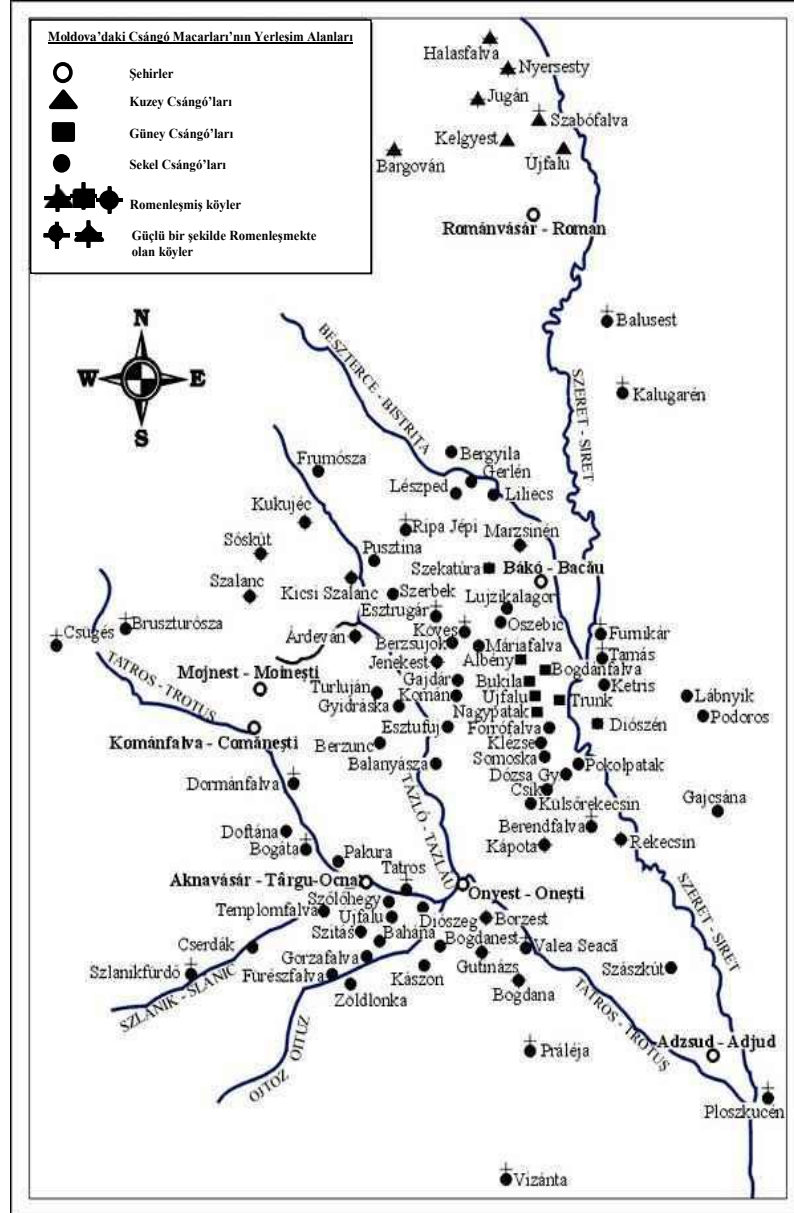
---

⁷⁸ Györffy, György, György, Julianus barát és Napkelet fölfedezése. Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Györffy György, Fordította Györffy György és Gy. Ruitz Izabella, Neumann Kht., Budapest 2002, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/>; Henrik Marczali, “A mongol invasió”, *Nagy képes világtörténet*, Köt. 5, Arcanum, Budapest 1998, <http://mek.oszk.hu/01200/01267/>; Olchváry, a.g.m., s. 309-325, s. 319; Bánlaky, a.g.e., <http://mek.oszk.hu/09400/09477/>.

⁷⁹ Kolozsy, a.g.e., <http://www.magtudin.org/Csango.htm>.

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENI ÜZERİNE

Moldova'daki Csángó Macarlari'nin Yerleşim Alanları
<http://keresztzulok.hu/regi-honlap/kikacsangok/csangok.htm>

GÖKHAN DİLBAŞ

KAYNAKÇA

AYDEMİR, Hakan, “Kun-kipsak elemek a moldvai csángó nyelvjárásban”, <http://www.c3.hu/~magyarnyelv/02-2/HAKAN.pdf>, (14.05.2014).

BÁNLAKY, József, A magyar nemzet hadtörténelme, Budapest, 2001, <http://mek.oszk.hu/09400/09477>, (16.05.2014).

BENDA, Kálmán, “The Hungarians of Moldavia (Csángós)”, Diószegi László (Ed.) Teleki László Foundation, Budapest 2002.

BRASSAI, Imre, A Romániai Csángók Szomorú Sorsa, Sándory Mihály Könyvnyomda, Gyergyószentmiklós 1913.

Csango-Hungarians for UNESCO’s “Cultural World Heritage”!, HUNSOR, (http://www.hunsor.se/dosszie/csango_world_heritage.pdf, (18.06.2014).

CZENTÁR, Simon, Az őrzők, A moldvai csángó magyarok, <http://tortenelem.fazekas.hu/uploads/197.pdf>, (24.06.2014).

Diószegi, László, A moldvai csángók története és jelene http://www.csango.hu/index_kika.html, (24.06.2014).

ECKHART, F., *Macaristan Tarihi*, (çev.) İbrahim Kafesoğlu, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları X. Dizi-Sayı 3^a, Ankara 2010.

ENİKŐ, Ferenczi, *A moldvai csángó magyarok*, <http://www.borokas.hu/pdf/moldvai1.pdf>, (27.06.2014).

GÜNGÖRMÜŞ, Naciye, *Macaristan’da Değişim ve Demokrasiye Geçiş*, Köksav Yayınları, Ankara 2010.

GÖKBEL, Ahmet, “Kimek-Kıpçak/Kumanlar”, *Türkler*, C. 2, Ankara 2002.

GYÖRFFY, György, *Julianus barát és Napkelet fölfedezése. Válogatta, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta Györffy György*, Fordította Györffy György és Gy. Ruitz Izabella, Neumann Kht., Budapest 2002, <http://mek.oszk.hu/06100/06172/html/>, (07.07.2014).

CSÁNGÓ'LARIN KÖKENI ÜZERİNE

GYULA, Kristó-János, Barta-Jenő, Gergely, *Magyarország Története Elődőktől 2000-ig*, Pannonica Kiadó, (Basim yeri belirtilmemiş) 2002.

HORGER, Antal, "A csángó nép és csángó név eredete (Első közlemény)", *Erdélyi Múzeum*, 22. Kötet, 2. Füzet, 1905.

HORGER, Antal, "A csángó nép és a csángó nép eredete (Második és befejező közlemény)", *Erdélyi Múzeum*, 22. évf., 3. sz., 1905.

KLÁRA, Sándor, "National feeling or responsibility: The Case of the Csángó Language Revitalization", http://adatbank.transindex.ro/html/cim_pdf438.pdf, (16.07.2014).

KOLOZSY, Sándor, *The History of the Csángó Hungarians in Moldova (Rumania)*, <http://www.magtudin.org/Csango.htm>, (25.07.2014).

MARCZALI, Henrik, "A mongol invasió", Nagy képes világtörténet, Köt. 5, Arcanum, Budapest 1998, <http://mek.oszk.hu/01200/01267>, (30.07.2014).

MIKECS, László, *Csángók: Hogy Kerültek Magyarok A Kárpátokon Kivüli Területre?*, Bolyai Akadémia, Budapest 1941.

MORGAN, David, *The Mongols*, Blackwell Publishing, Cornwall 1986.

OLCHVÁRY, Ödön, "A muhi csata - Első Közlemény -", *Századok, A Magyar Történelmi Társulat*, 34. évfolyam, Budapest 1902.

PETRÁS, Ince János, HIMNUSZ, http://www.csango.hu/index_kika.html, (05.08.2014).

ROUX, Jean Paul, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, (çev.) Aykut Kazancıgil-Ayşe Bereket, Kabalıcı Yayınevi, İstanbul 2001.

SZÖCS, János-Gyarmati, Zsolt, "Új Szelek és Régi Reflexek A Mai Székelyföldi Román Történetírásban", Murányi János (ed.), *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2005 I. Társadalom-És Humántudományok*, Csíki Székely Múzeum, Csíkszereda 2006.

SZŰCS, Jenő, "Két Történelmi Példa Az Etnikai Csoportok Életképességéről", *Holmi*, XX. Évfolyam, 11. Szám, 2008.

GÖKHAN DİLBAŞ

TÁCSI, István, “A csángó nép besenyő-magyar eredete”, *Vaskút*, 2005.11.22,
[http://www.balagelapja.hu/index.php?option=com_content&view=category
&id=55&Itemid=74](http://www.balagelapja.hu/index.php?option=com_content&view=category&id=55&Itemid=74), (14.08.2014).

TAMÁSI, Csilla, “Tatárjárás Magyarországon”, *Keresztényszó*, (14. évf.) 5. sz., 2003, <http://epa.oszk.hu/00900/00939/00052/text.htm>, (15.08.2014).

TAMPU, Ferenc, “A moldvai csángó magyarok eredetének problémája”, *Erdély Ma*, 20. szám, Január 01 (2006), <http://erdely.ma/csangotukor.php>, (18.08.2014).

The Csángó Minority Culture in Moldova, Council of Europe, March 2001.

TUFAY, Muzaffer, “Türkler, Ruslar ve Bulgarlar”, *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 5, Sayı 2, Aralık 1988.

VÍLMOS, Tánczos, *Hungarians in Moldova*, (translation) Miklós Zeitler, Teleki László Foundation, Budapest 1998.

<http://www.hungarianhistory.com/lib/csango/csango.pdf>, (20.08.2014).

<http://hu.wikipedia.org/wiki/Cs%C3%A1ng%C3%B3k>, (21.08.2014).

<http://istvandr.kiszely.hu/ostortenet/014.html>, (28.08.2014).

[http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-
elmeletei.pdf](http://tanczosvilmos.files.wordpress.com/2011/09/a-csango-eredetkerdes-elmeletei.pdf), (03.09.2014).

Harita: <http://keresztiszulok.hu/regi-honlap/kikacsangok/csangok.htm>, (10.09.2014).